

КУЛТУРА ПОЛИСА The Culture of Polis

ЧАСОПИС ЗА НЕГОВАЊЕ ДЕМОКРАТСКЕ ПОЛИТИЧКЕ КУЛТУРЕ

ГОДИНА IX ПОСЕБНО ИЗДАЊЕ 2 ЗА 2012.

КУЛТУРА – ПОЛИС НОВИ САД
КРИМИНАЛИСТИЧКО – ПОЛИЦИЈСКА АКАДЕМИЈА, БЕОГРАД

КУЛТУРА ЉУДСКИХ ПРАВА У 21. ВЕКУ

ПРИРЕДИЛИ:

ГОРАН МИЛОШЕВИЋ
СРЂАН МИЛАШИНОВИЋ

КУЛТУРА ПОЛИСА **The Culture of Polis**

часопис за неговање демократске политичке културе

Издавачи: Култура – Полис Нови Сад, www.kpolisa.com;
Криминалистичко - полицијска академија, Београд, www.kpa.edu.rs

Уредништво: др Србобран Бранковић, др Мирко Милетић,
др Александар М. Петровић, др Славиша Орловић,
др Срђан Милашиновић, др Ђорђе Стојановић,
др Небојша Петровић.

Главни и одговорни уредник: др Љубиша Деспотовић

заменик гл. и одгов. уредника: др Зоран Јевтовић

помоћник гл. и одгов. уредника: др Дарко Гавриловић

секретар уредништва: др Зоран Арачки

чланови уредништва из иностранства: др Василис Петсинис (Грчка),
др Пол Мојзес (САД), др Павел Бојко (Руска Федерација),
др Марко Атила Хоаре (Велика Британија),
др Татјана Тапавички - Дуроњић (РС-БиХ),
др Давор Пауковић (Хрватска)

лектура: Драгослава Мићовић, Јасмина Милетић

прелом и припрема: Милан Карановић

Савет часописа: др Живојин Ђурић, председник;

др Вукашин Павловић, др Илија Вујачић; др Срђан Шљукић;

др Небојша Кузмановић; др Желимир Кешетовић;

др Љубиша Митровић, др Љубинко Милосављевић.

штампа: ЈП Службени гласник, Београд

тираж: 200.

УДК 316.334.56:008

ЦИП - Каталогизација у публикацији

Библиотека Матице српске, Нови Сад

3

КУЛТУРА полиса : часопис за неговање демократске
политичке културе / главни и одговорни уредник Љубиша
Деспотовић. – Год. 1, бр. 1 (2004) – . – Нови Сад :
Удружење за политичке науке СЦГ Огранак у Новом Саду;
Stylos, 2004.-.- 21 cm

Повремено,

ISSN 1820-4589

COBISS.SR-ID 199568391

КУЛТУРА ПОЛИСА, год. IX (2012), посебно издање 2
THE CULTURE OF POLIS

часопис за неговање демократске политичке културе

КУЛТУРА ЉУДСКИХ ПРАВА У 21. ВЕКУ

приредили:

Проф. др Горан Милошевић
Проф. др Срђан Милашиновић

уреднички одбор:

Проф. др Ђорђе Ђорђевић
Проф. др Жељко Никач
Проф. др Младен Бајагић
Проф. др Желимир Кешетовић

лектура:

Драгослава Мићовић
Јасмина Милетић

Суиздавач овог посебног броја „Културе Полиса” као и трошкове његовог издавања у потпуности је сносила Криминалистичко-полицијска академија у Београду.

САДРЖАЈ:

I ПРАВНА РЕГУЛАТИВА У ОБЛАСТИ ЉУДСКИХ ПРАВА:	
МЕЂУНАРОДНИ И УНУТРАШЊИ ИЗВОРИ И МЕХАНИЗМИ	
Саша Мијалковић / Младен Бајагић, <i>Савремени оружани сукоби као облик угрожавања људских слобода и права (појам, етиологија и феноменологија)</i>	1
Желимир М. Кешетовић / Марија Д. Благојевић, <i>Полиција и рањиве друштвене групе у Србији</i>	19
Цане Т. Мојаноски / Вук Ж. Кулић, <i>Прилог расправи о појму полиције, полицијске професије и право политичког организовања припадника полиције</i>	37
Невенка Д. Кнежевић-Лукић / Драгана М. Анђелковић, <i>Пројектовање притворских јединица у функцији заштите људских права лица лишених слобода</i>	53
Весна Трајковска / Радомир Трајковић, <i>Стратегије интегрисања вокабулара из области људских права у наставне материјале енглеског језика за посебне намене</i>	73
Ђорђе Ђорђевић, <i>Улога казненог законодавства у заштити родне равноправности</i>	89
Наташа Таћевић / Ана Опачић, <i>Родна неједнакост на тржишту рада у Србији у условима транзиције и подстицаји европских интеграција</i>	105
Татјана Гергинова, <i>Правна заштита људских права с освртом на рад полиције</i>	125
Дарко Јокић / Мирела Јокић, <i>Законит рад тужилаштва и полиције у истрази као предуслов остваривања права на правично суђење у кривичном поступку у Босни и Херцеговини</i>	141
Снезана Никодиновска-Стефановска, <i>Регионални инструменти за људска права – људска димензија ОЕБС</i>	159

Борче И. Петревски / Александра В. Димитровска, <i>Преиспитивање овлашћења радника обезбеђења особа и имовине у Републици Македонији у контексту поштовања људских слобода и права</i>	175
Далибор Кекић / Драган Б. Ђукановић / Обрад М. Стевановић, <i>Имплементација међународно-правних стандарда о употреби полицијских средстава принуде у прописима Републике Србије</i>	191
Искра Акимовска-Малетић / Александар Иванов, <i>Дисциплинска одговорност запослених у Министарству унутрасњих послова Републике Македоније</i>	207
Миодраг Н. Симовић / Владимир М. Симовић, <i>Међународни стандарди и пракса судова у Босни и Херцеговини у примјени установе заштићеног свједока</i>	223
Зоран М. Стевановић, <i>Затворски систем и људска права затвореника у Србији</i>	241
Александар М. Бошковић, <i>Појам кривичног поступка према новом ЗКП Републике Србије из 2011. године.</i>	257
Марија Јб. Поповић / Владимир М. Цветковић, <i>Жене као учесници у мировним операцијама и доносиоци одлука у сектору безбедности</i>	273
Данијела В. Спасић / Ивана Д. Радовановић, <i>Резолуције о женама, миру и безбедности и њихова примена у реформи сектора безбедности</i>	291

II МЕСТО, УЛОГА И ЗАДАЦИ ПОЛИЦИЈЕ У ЗАШТИТИ ЉУДСКИХ ПРАВА

Бобан Симић / Жељко Никач, <i>Контрола полиције у Републици Србији у функцији заштите људских права.</i>	309
Бранислав Радновић / Милена Илић / Немања Радовић, <i>Позиција интерног маркетинга у полицији Републике Србије у контексту поштовања и заштите људских права и слобода</i>	321
Иван Б. Илић, <i>Однос између полиције и јавног тужилаштва према новом законикау о кривичном поступку.</i>	335
Срђан Милашиновић/Горан Милошевић/Ладин Гостимировић, <i>Медији, савремене кризе и тероризам</i>	357
Драган М. Рањеловић / Бојана Царевећ, <i>Улога центра за жалбе на интернет криминал у заштити људских права у САД</i>	373

Ивица Млађовић / Мирослав Вукомановић, <i>Искљученост противправности при употреби ватреног оружја од стране полиције</i>	391
Саше Герасимоски, <i>Сарадња полиције и приватне безбедности у функцији заштите људских права и слобода у Републици Македонији</i>	407
Весна Стефановска, <i>Положај и права малолетних преступника у полицијском поступку</i>	421
Светлана Николоска, <i>Људска права у процесу криминалистичке и финансијске истраге</i>	435
Борис Мургоски / Кире Бабаноски, <i>Неки аспекти о односу и одговорности државе и полиције у вези људских права</i>	451
Халид Емкић, <i>Заштита људских права у полицијском извештавању јавности о почињеним кривичним дјелима и криминалистичким истрагама</i>	467
Светлана Р. Ристовић, <i>Полиција у заједници и људска права (сазнања из емпијског истраживања)</i>	485
Марјан А. Николовски / Фросина Ташевска-Ременски, <i>Примена савремених метода и средстава у истраживању и доказивању нових форми кривичног дела тероризма</i>	501
Славиша Ђукановић / Бранислав Милосављевић, <i>Упоредна анализа безбедносних процена</i>	513
Предраг Ђикановић / Војкан Николић, <i>Сервиси МУП Републике Србије као допринос развоју е-управе Републике Србије</i>	527
Горан Бошковић / Драган Цветковић, <i>Импликације прања новца у савременом друштву</i>	543
Дарко Маринковић, <i>Организовани криминал и илегална тржишта</i>	559

СРЂАН МИЛАШИНОВИЋ
ГОРАН МИЛОШЕВИЋ
Криминалистичко-полицијска академија
Београд
ЛАДИН ГОСТИМИРОВИЋ
Висока пословно-техничка школа
Добој

УДК. 316.774
316.42
Прегледни рад
Примљен: 07.04.2012
Одобен: 21.04.2012

МЕДИЈИ, САВРЕМЕНЕ КРИЗЕ И ТЕРОРИЗАМ**

Сажетак: Почетком 21. века друштвене кризе и конфликти са глобалним предзнаком заснивају се у великој мери на квалитету, а не квантитету информација, при чему контрола информација и медија све више чини основу националних безбедности. Стратешки преображај крије се у креирању масовних погледа на актуелни проблем, што захваљујући савременим информацио-ним технологијама омогућава квалитетније реаговање моћних држава. Догађања на Блиском истоку током претходне две године потврђује тезу о значају глобалних медија, њиховој контроли и интерпретацији савремених криза и конфликта. Отуда 21. век носи нове изазове, ризике и претње безбедности на националном и међународном плану у коме информациони системи имају прворазредну улогу.

Кључне речи: информације, интернет и комуникационе мреже, глобални конфликти, безбедносне промене, контрола

Уводна разматрања

Модерни изазови и претње у лику криза и конфликта, квалитативно другачијих од оних из периода Хладног рата, зависе данас од мноштва агенаса који одлучују да ли ће новоуспостављене демократије преживети бројне ризике којима су изложене (корупција, пандемије, тира-

** Овај рад је резултат реализовања научноистраживачког пројекта под називом „Развој институционалних капацитета, стандарда и процедура за супротстављање организованом криминалу и тероризму у условима међународних интеграција”, ев. број 179045 и „Безбедност и заштита организовања и функционисања васпитно образовног система у Србији”, ев. број 47017 (2011–2014).

нија медија...). Ако је глобализација у првом таласу обједињавала државе, могло би се рећи да је у другом таласу за циљ имала мултинационалне компаније, а да ће у наредним годинама (трећи талас) динамичка сила бити усмеравана ка појединцима. Троструки добитник Пулицерове награде, спољнополитички колумниста *Њујорк тајмса*, Томас Фридман, први талас објашњава периодом од открића Америке од 1492. до 1800. године, када се моћ државе мерила јединицама физичке снаге, па су владе водећих земаља радиле на процесима интеграција. У наредна два века, прекидана Великом депресијом и Првим и Другим светским ратом, кључни инструмент преузеле су мултинационалне компаније, развијајући кретање роба и информација ка јединственом тржишту. Трећи талас је у новооткривеној моћи појединаца да сарађују и такмиче се глобално, што је омогућено неслућеном конвергенцијом медија¹. То значи да је много више људи, група и нација у игри, пошто дигиталне платформе нуде раскошни дијапазон информација, али и њихових интерпретација и контекста. Технологија разорно трансформише традиционалне облике појавности, сваки аспект живота и сваки аспект друштва. У јавној арени циљ постаје наметање агенде² друштвених проблема, приоритета и начина решавања. Тиме политичке вође и елите, конструишу доминантну комуникациону парадигму којом промовишу себе и своје политичке програме као неизбежну и апсолутну друштвену моћ. Суштина модерног политичког владања све више је у медијском предвиђању, контролисању и управљању друштвеним кризама, односно њиховом присуству и одсуству из јавног простора.³ Пракса се мења паралелно са развојем примењених техника које омогућавају репродукцију стварности, чиме приоритет добија технолошки оквир унутар којег медијски едуковани креативци информације стапају у визуелно примамљив, чулно занимљив и естетски савршен облик. Све више људи ради на дистрибуцији медијских пакета који униформишу јавност, компонујући нове идентитете, тумачења и интерпретације. Као древни ковачи који развлачећи мехове распирују жар неопходан за сламање гвожђа, тако данас медијски конструктори обликују информациони контекст, ефикасан у савијању кичми и промени свести, модификујући туђе животе и преко граница које су се очекивале.

¹ Фридман, Т., *Свет је раван – кратка историја XXI века*, Дан Граф, Београд, 2007. стр. 17–19.

² Дневног реда, прим. аутора.

³ Јевтовић, З., у *Политички спектакл и јавно мњење*, ЦМ, Факултет политичких наука, Београд и Протокол, Нови Сад, бр. 7, година III, лето, 2008. стр. 5.

Према теорији, примарна сврха новинарства је да грађанима достави информације захваљујући којима ће бити слободни и учествовати у процесима договарања и управљања⁴. Мада је појам *публицитет*⁵ први пут употребљен давне 1896. године, током изборног дуела Мекинлија и Брајана, могло би се констатовати како је медијском експлозијом *имиџи* (допадљива слика) постао циљ пропагандних стратега, а истина етички проблем којем се често не придаје довољно пажње. Милиони људи контактирајући мас-медијима постају део нове масе, која несвесно учествује у преображају света. Друштвени проблеми се конструишу пригушујући конфликте интереса међу различитим идеолошким центрима или маскирајући друге, државне проблеме. Волтер Липмен, један од најславнијих америчких новинара, скоро пре једног века тврдио је да човек свет познаје индиректно, преко *слике коју прави у својој глави*, алудирајући на менталне представе о туђем искуству. Проблем је што су слике понекад безнадежно искривљене и непотпуне, оштећене бројним и софистицираним медијским техникама. Поплава високобуџетних филмова, теленовела, ријалитија, реклама, сензација, спектакала и сличних садржаја пропагирајући потрошњу ствара грозницу имбецилности, удаљујући људску заједницу од класичних поимања етике и естетике.

Слике управљају друштвом, а што су заводљивије, светлцуавије, мистичније и афективније то је њихов утицај већи. Деструкција стварности најлакша је и најуспешнија визуелним медијима, који спектакуларношћу привлаче бројну публику. Трансфер смисаоних кодова са политиколошких на културолошке и социолошке једна је од вештина којим се пажња јавног мњења преусмерава ка другим проблемима.

Традиционалне споне које су пре само неколико деценија везивале грађане за етничко, социјално или културно порекло са технолошком револуцијом нагло су ослабиле, уступајући место нарастајућој информационој плими. Јирген Хабермас, поред политичке и друштвене моћи, међу првима потенцира значај медијске моћи као специфично новог капитала, стратешки битног за функционисање плуралистичке заједнице. У нормативну теорију он уводи појам *делиберације*⁶, објашњавајући

⁴ Ковач, Б. и Розенстил, Т. (2006): *Елементи новинарства*, ЦИД и Институт за медије, Подгорица, стр. 22–24.

⁵ Енгл. *publicity*, фр. *publicité*, јавно излагање, упознавање јавности, обавештавање, препоручивање.

⁶ Делиберативна демократија је модел у којем се политичке одлуке доносе процесом преговарања, договарања и убеђивања. Оно је резултат комуникационог деловања између формално организованих и неформалних делиберација лицем у лице, у аренама и

да интеракцију између државе и њених друштвених окружења омогућавају комуникациони канали који филтрирају политичке захтеве и идеје. Негдашње изборних кампања вођених по трговима или незадовољних штрајкача на улици, сменила је електронска слика, које предодређују угао посматрања. Историјске слике магловитог новембарског дана 1989., које су приказивале гневне источноевропске демонстранте како чекићима и голим рукама кидају зидове подељеног Берлина, муњевито су обишле телевизијске екране широм света, најављујући крај гвоздене завесе, али и почетак нових, „демократско-плишаних” револуција. Совјетска империја, на чијем су рушењу радиле бројне обавештајне службе, армије, научници, политичке елите, цркве, заљуљала се под бесом разочараних људи ослобођених страха од комунистичког терора, посустао под теретом сопственог бирократског апарата. Тоталитарни режим је са глобалне позорнице отишао релативно мирно, уз важну мисију западне пропаганде која је постепено мењајући свест грађана источног блока створила услове за идеолошки преокрет. Нове технологије (видео-рекордери, сателитски таџири, јефтине камере и сл.) учиниле су да информације постану доступне превеликом броју људи, тако да је слика коју су државни медији упорно слали разочараној публици бледила и пре него што би стигла до њих. Нови медији укинули су традиционалне границе идеолошких и националних резервата, пружајући шансу обичним људима да покажу своја осећања.

Информација олако мења смисао под утицајем предрасуда, стереотипа, идеолошких магли, манипулација, незнања или необавештености. Тако центри моћи дифузно распростиру пожељне слике о друштву, препуштајући ауторитетима да стварају ставове и нуде решења. Када бивши руски председник Путин држи конференцију за штампу⁷ пред 1.364 новинара, од којих је више од две стотине из иностранства, јасно је да живимо у времену политичких спектакала који медијском моћи креирају нове међународне односе. Одговори најмоћнијег руског човека симултано су превођени на енглески, француски, немачки, јапански и кинески, што значи да их је видео, чуо или прочитао највећи део планете. Политика и идеје се све више представљају у контексту стратегије доминантних елита у циљу придобијања изборне моћи, па јавност пос-

на врху и на дну политичког система (Хабермас, Ј.: *Политичка комуникација у медијском друштву*, ЦМ, Београд, децембар 2007, стр. 11).

⁷ 14. фебруара 2008. у Кремљу је одржана традиционална годишња конференција за новине која је трајала четири сата и четрдесет минута. Директан пренос вршили су државни канали *Русија* и *Мајак*, као и ТВ станица *Вести-24* која се емитује преко интернета.

таје наивни објект важан само као глас који убацује листић. Демократија постаје све рањивија јер под дејством медијских слика глобална публика све мање критички разматра свет око себе, не схватајући да подлеже вештачки наметнутим предрасудама, стереотипима, непажњи, па и манипулацијама.

Медијска слика савремених криза

Крај XX века, као и његов почетак, потврђује опомињуће искуство да модерне кризе трансформишу националне емоције у национализам који се врло лако преображава у националшовинизам, терор, геноцид и рат. Међутим, реактуелизација „националног” није само феномен заосталих и трибалистичких народа на прелазу епоха, она је могућа и у условима постмодерног друштва.⁸ О томе говори чињеница да, иако се на економском пољу стварају снажне транснационалне интеграције, у културно-духовној равни се чува и истиче етничка посебност. Та стања друштвене свести, Е. Смит данас препознаје у грозничавом етнонационалистичком „трагању за домовином”, пропраћеним „најинтензивнијим сукобима и терором”, ситуирајући их све у шири контекст „глобалног покрета етничке мобилизације” или реактивирања етнонационализама у планетарним размерама.⁹

У контексту разматрања модерних криза и етничких конфликата као несумњиво глобалних феномена и претњи безбедности у савременом свету, неопходно је поменути и то да је друга половина XX века, обележена илузијом да је национално питање на Западу коначно решено развојем парламентарне демократије, а на Истоку дијалектиком класног и националног.¹⁰ Насупрот идеолошким тврдњама и телеолошким предвиђањима, међуетничке кризе и конфликти нису ишчезли ни у развијеним либерално-демократским, ни у пост-социјалистичким државама.

Неутемељена је и тврдња да су међуетничке напетости, кризе и конфликти сукоби пред ишчезнућем у друштвима либералне демократије без обзира на њихов вишенационални састав. О томе говоре примери Квебека, Шкотске, Велса, Белгије, Лиге Севера у Италији, у којима национално питање није анахрона друштвена појава, већ прворазредни државно-политички и егзистенцијални проблем, без обзира на то што је

⁸ Offe, C.: *Varieties of Transition*, Cambridge, Massachusetts, The MIT Press, 1999.

⁹ Smit, E.: *Nacionalni identitet*, Izdavačka kuća „XX vek”, Beograd, 1998, str. 195.

¹⁰ Pašić, N.: *Istorijski fijasko – godine raspada*, Fakultet političkih nauka Beograd, 1996.

„либерална демократија тријумфовала а рат нација завршен”,¹¹ како сматра Ф. Фукујама. Зато ауторитети за питања националних односа сматрају да „сва збивања која су избила на видело од почетка деведесетих година XX века, од Квебека до Каталоније, јасно показују да западне либералне демократије заправо нити су решиле, нити превазишле тензије и конфликте који проистичу из етничке различитости”¹². Изгледа да почетак XXI века у пуној мери потврђује тезу Карла Фридриха да је „национализам вероватно најмоћнија политичка сила савременог света”.

Имајући у виду савремене изазове и претње безбедности на националном и међународном плану које се исказују и кроз модерне форме међуетничких криза и конфликта, може се рећи да информационе технологије обликују ставове и уверења, објашњавајући њихов смисао и значај. Мас-медијско конструисање и деконструисање друштвених проблема постаје уобичајени сегмент освајачке стратегије, битне за придобијање или одбацивање политичких програма и идеја. Поједностављене и вредносно обојене представе одређују политичку агенду, тематски се фокусирајући ка одређеном идеолошком контексту. Стварност не постоји сама по себи, већ по конструисаним исечцима медијске реалности, подупрте софистицираним велом свеprisутне идеологије.

Провоцирање информативне тишине, уз пуну контролу информација, познати су у теорији вођења специјалних ратова. Стварајући привид апсолутне информативне доминације, њени носιοци подгревају исфорсирану представу о потпуном владању ситуацијом, уз истовремено ускраћивање чињеница битних за аналитику противничке стране. Изговоре за својеврсну цензуру лако је наћи, па тако вашингтонска администрација често користи образложење о могућем наношењу штете извору информације и бризи за његову безбедност.¹³ Поларизацију је

¹¹ Ф. Фукујама у свом делу *Крај историје и последњи човек* инсистира да је развојем либералне демократије на Западу у потпуности решено чак и превазиђено питање нације и национализма.

¹² Kymlicka, W.: *Može li se izvoziti liberalni pluralizam: Zapadna politička teorija i etnički odnosi u Istočnoj Evropi*, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd, 2002, str. 29.

¹³ Лорд Батлер, који је био на челу британског тима за проверавање информација о оправданости новог бомбардовања Ирака, закључио је да су тврдње Обавештајног комитета да „Ирак може да употреби оружје за масовно уништавање за 45 минута нису тачне”, али да због колективне грешке нико не може сносити одговорност. Уочавате ли да нико не говори о дезинформацијама, манипулисању, лажима? Оставка шефа *СЛА* Џорџа Тенета и његовог заменика Џејмса Павита, директора за „мокре” операције, након окончања војне акције имала је задатак смиривања тензије у светској јавности и индивидуализације одговорности, али за разорену земљу и хиљаде мртвих нико неће одговорати.

најлакше извршити поделом становништва по манихејском, дуалистичком обрасцу: црно – бело; патриота – издајник; реформиста – конзервативац и слично. У кризним друштвеним ситуацијама медији лако пројектују профил водећих личности, истичући и глорификујући одређене врлине, уз истовремено подстицање супротних значења за противнике. Модел почива на принципима примитивне племенске осуде (казне) и похвале (награде), што значи да корене можемо тражити у архаичним, историјским временима када су кукавице и слабићи јавно жигосани од средине, за разлику од хероја и јунака, који су представљали носиоце моралног значења. Пагански менталитет само је уткан у модификоване новинарске приче, тако да стварањем представе о карактеру неке личности или чак читаве власти, плетете пропагандну мрежу која ће се склопити оног тренутка када постоје услови за политичким променама. Производња „домаћих издајника” и „страних агената” представља проверен и ефектан социопсихолошки инструмент за вођења јавности, која под утиском политичких и медијских квалификација жигосе мету кампање, независно од реалних поступака. Дуализам се огледа у исфорсираном схватању: или добар или лош, чиме се омогућава идеолошка манипулација.

Савремени психолошко-пропагандни конфликти ослањају се на претходно дефинисане и стратешки прорачунате економске параметре засноване на мас-медијским припремама као уводима у даље поопштравање кризе. То је облик економске принуде која је легитимна, скривена од очију јавности, са јасним задатком да наметне одређене технологије, образовање, квалитет, систем вредности. За разлику од стандардне економске шпијунаже, која има индустријски карактер и профит као искључиви циљ, овде је у питању геополитички и геоекономски притисак са планом касније промене економског амбијента и довођења у директну потчињеност објекта који је мета напада. За конфликт је битно привлачење медијске пажње, јер је слика која ће бити промовисана у јавности од великог значаја за даљи развој ситуације. Јефтина технологија омогућава већини медија да у реалном времену преносе ток догађаја, што код екстремиста развија осећај моћи у дистрибуцији страха, угрожености и опште параноје.

У модерном друштву подразумева се да демократија неће водити ратове против других демократија, тако да економије добијају улогу разарајућег фактора у освајању одређеног простора. Апсурдно је да Блиски исток, иако међу најбогатијим извориштима нафте у свету, има толики проценат сиромашних, да је Турска, која је по бруто домаћој производњи најбоље котирана, тек на двадесет трећем месту, да је Индонезија, која је прва муслиманска држава по поређењу куповне моћи,

тек на петнаестом месту, и да је Катар, који је по животном стандарду најбогатији, на двадесет трећем. Уједињени Арапски Емирати, који су прва муслиманска држава према власништву телефонских линија на стотину становника, налазе се на тридесет трећем месту у свету, док је мала држава Бахреин, која је најбоља у области информатике, тек тридесета. Према извештају Комитета арапских интелектуалаца „брuto домаћа производња у свим арапским земљама заједно износила је у 1999. години 531,2 милијарде долара, што је мање него у само једној европској држави, Шпанији (595,5 милијарди долара)”. Савремени свет све више постаје полигон за испробавање нових геополитичких сценарија и планова, а историја показује да се иза њих увек крију „парцијални интереси моћи, који се не могу маскирати никаквим причама о демократији, људским правима и слободном тржишту”¹⁴. Анализирајте линију разбијања некадашње Југославије и видећете да су правци етничких пресељења водили ка економски богатијим зонама, стратешким коридорима и предузећима која представљају важну карику у националним ланцима економије.

Медијска перцепција и презентација савременог тероризма

Објављујући податке о терористичким акцијама, медији постају важна полуга у пропаганди њихових политичко-религијских идеја, па се може констатовати све већа рањивост глобалне заједнице. Тероризам увек има свој циљ, било да је реч о идеолошким конфронтацијама, етничким или верским разликама, до конкретног деловања у дестабилизацији неке државе. Треба јасно истаћи да он нема идеолошку подлогу, али у себи садржи елементе идеолошког и верског опредељивања. Отуда потреба убеђивања обичних људи да се баш они боре за правду, једнакост и поштење, поистовећујући своје циљеве са потребама народа или религије. То је најбољи и најбржи начин придобијања армије нових симпатизера, чиме се дугорочно обезбеђује регрутовање нових припадника. Свеопшта политизација религије само је погодвала даљем ескалирању конфликтне парадигме, па уместо додира култура добијамо обрисе судара који религије тумаче као циљ живота. Тероризам се зато све више представља платформом сиромашних и обесправљених, чиме се, поред симпатија, освајају и новчаници богатих спонзора, који немају храбрости да лично учествују у борби, али обезбеђивањем логистичке подршке постају важни шрафови у функционисању смртоносне маши-

¹⁴ Деспотовић, Љ. (2007): *Политика и простор – прилози за једну социологију геополитике*, Култура полиса, Нови Сад, 2007, бр. 6/7, стр. 345.

нерије. Комбинација религије, економије и људских права чини тријаду новог организовања, које потпомогнуто медијски синхронизованом подршком и води свет глобалном сукобу цивилизација¹⁵.

У терористичком свету посебна пажња се обраћа стварању култа мртвих, који се уздижу на пиједестал светаца, што је најприсутније код припадника ислама. Комуникацијска порука увећавала је стварну моћ снагом гласина које су служиле као инспирација новим генерацијама потенцијалних убица. Профилишући лик бомбаша самоубица, њихови творци посебну пажњу обраћају развијању сопственог ега, развијању вере у посмртни живот и славе коју ће терористичким чином оставити у наследство својим потомцима и породици. Технологија смрти и разарања вешто се развија у психи добровољаца спремних на све, па се у бројним камповима од Авганистана, Либана, Ирана, Сомалије, Јемена, Пакистана, Алжира, Чеченије, Судана до Узбекистана, Албаније, Босне и Косова стварају услови за њихово формирање. То што већину савремених бомбаша–самоубица чине муслимански верници производ је социјално-друштвеног окружења у којем религија заузима доминантно место. Репортери арапског недељника „Арапска домовина” (*Али ватан алу Араби*), посетили су један од таквих логора у близини пакистанске границе, учивши да у строгој, спартанској обуци, поред учења свих борилачких вештина и оружја различитог порекла, ти регрути смрти доста времена проводе са верским учитељима, чији је задатак очвршћивање карактера. Међусобно готово да не говоре, већ самопосматрањем развијају способност размишљања. Насиље је део посла, тако да већа количина ужаса и проливане крви значи снажнији и примамљивији мамац за медије жељне морбидних јавних сензација.

Циљ тероризма су убијање и публицитет, најпримитивније и најужасније уништавање непријатељских циљева чак и ако су жртве жене и деца, иако је то у супротности са Светом књигом. Поносни на учињено (не)дело, ношени опсесивном жељом да *неверницима* задају смртоносни ударац, они перфектно и прецизно раде крвави посао, убеђени да ће свет након њиховог жртвовања бити бољи и праведнији. Некадашњи герилски тероризам, карактеристичан за многе ослободилачке покрете средином прошлог века, редефинисан је у нове моделе анархистичке глобалне побуне, бунта који се каналише у култ патријархалног жртвовања у име идеала правде. Зато је једино решење улазак у ментални склоп тих личности, врхунско познавање учења и мотива ко-

¹⁵ Види у: Масмедијски преображај тероризма и религије у глобалном поретку, *Политикологија религије*, бр. 1, 2007. стр. 97–124.

јима се руководе у понашању, никако спуштање на језик силе и бруталне моћи.

Треба направити јасну разлику између политичког тероризма и обичног злочина, што подразумева посебно оглашавање којим се преузима одговорност и указује на коначни циљ. Намера је направити јасну поделу између криминалног акта и „узвишених” терористичких активности, како би се интересовање и пажња јавности искористили за промовисање својих идеја. Не заборавите, данашњи терористи већ сутра могу бити легитимни носиоци власти, па се огромна пажња мора посветити брижљивом неговању имиџа, због којег се у терористичким штабовима све чешће налазе експерти за медијско деловање. Говор, речи и слике обавезно су у функцији динамизма између активног и пасивног посматрања догађаја, јер информација мора победити простор и време. Покрет треба заледити на најсуровијем, најшокантнијем тренутку (нпр. одсецања главе таоца), страх развити до најудаљенијих кутака свести, блокирати и саму помисао на контраакцију, а исказ распоредити тако да једнаком тежином сваке речи прецизно указује на повод и могућа решења проблема.

Са моралног становишта чини се све како би се терористички акт оправдао пред очима *своје* јавности, уз позиве на подршку у мобилизацији до остварења пројектованог сна. Већи број мртвих које ће одвести са собом, значи већу славу и простор у медијима, што резултира енормним цифрама страдалих цивила којих ће у будућности бити још више. У тренуцима када публика препознаје да се атакује на њену свест, информацијски пакети се теоријом „агенде” вешто обрађују, ширећи жељене политичке ставове и убеђења. Арапски медији добијају задатак глорификације њиховог акта, док се ликови и биографије „храбрих синова” пропагирају визуелно, да би се што дуже задржали у сећању генерација које долазе. Сlike „мученика” налазе се на готово свим зидовима већих муслиманских насеља, понекад чак болница, учионица и џамија у труским подручјима. Појава је посебно уочљива на просторима Западне обале и Газе, где већ годинама бесне терористички окршаји Палестинаца и Јевреја. Стратешко лукавство крије се у невидљивом пропагирању терористичких чинова, који јавним изношењем добијају публицитет и популарност која се незаустављиво шири. Поред постера, израђују се посебне публикације које уз фотографије садрже и детаљне описе терористичког акта, а слављење је пропорционално броју жртава. Ђаци се утркују да у својим свескама прикупе исечке из штампе која објављује слике или текстове о акцијама мученика чија је популарност далеко изнад спортиста, певача или других личности. Треба врбовати нове при-

сталице, посебно међу синовима добростојећих верника. Слика и текст камуфлирају чињенице, злочин је занемарен док је у првом плану величање онога што су терористички планери зацртали. Рацио се потискује у позадину, емоције избијају на површину, тако да посматрачи реагују исхитрено и поносито. Стара истина по којој се увек више верује очима него ушима, добија на вредности, тим више ако се зна да је ниво образованости публике низак.

Фотографија обично представља снимак озбиљног покојника који позира са пушком или другим оружјем. Циљ је поруком продрети у психу посматрача, остварити утицај и поистовећивање са чином који је покојник извршио, са буђењем жеље да и други чине исто. Сlike и речи подваљују јавном мњењу, тако да се закључци доносе на основу погрешних чињеница. Увек се велича тероризам, али се не објашњавају узроци који су га произвели. Данас постери представљају савремене визуелне симболе који подсвесно указују на пожељна политичка, етничка и религиозна опредељења. Комплетну бригу око штампања и дистрибуције преузима организација којој покојник припада, док се породица материјално помаже средствима прикупљеним од богатих дародаваца из читавог света. Тако организација „Хизб Алах” води бригу о малолетним члановима све док не заврше школовање, како би растеретила бригу потенцијалне самоубице. Палестинци самоубилачке нападе не сматрају тероризмом, већ легалним и легитимним правом отпора окупацији сопствене земље и одбрани својих живота, па милитантност има оправдање. „Шахид” (енгл. *martyr*, мученик) израз је којим се означава борац који је погинуо током цихада, бомбаш самоубица или случајно настрадали пролазник, чиме им је гарантовано вечно блаженство и место у рају. Пропагандни стратези увиђају потребу да уверљивошћу слике остваре неопходну дозу емоционалности, јер треба придобити нове мученике.

Последњих година све је уочљивија тенденција пораста броја жена самоубица, што је део нове стратегије. Ал Каида је одувек користила нежнији пол, али за обављање споредних послова, одржавање курирских веза, доставу лажних докумената или оружја, да би се анализом неколико већих терористичких акција уочила појава њиховог наглог продирања у средиште догађаја. Када су чеченски терористи у московском позоришту држали 700 талаца, међу терористима је било 18 жена? Исте године у Израелу су се појавиле жене бомбаши–самоубице, а групе попут Исламског цихада и Хамаса су истовремено промениле критеријуме регрутовања својих следбеника по први пут укључујући црне удовице. Тако долазимо до привидне контрадикторности: како је могуће да жене које због природне грешности и слабости у исламском друштву

имају периферну друштвену улогу, постају носиоци осветничког чина? Ту је замка, јер слањем поруке да и немоћне жене нарушавају неверничку безбедност фанатици подсећају истомишљенике и симпатизере на рањивост агресора. Убијањем жене опет добијате симпатије своје јавности, јер се тада она приказује жртвом, а никако камиказом која са собом у смрт води велики број невиних грађана. На крају, не заборавимо и један практичан разлог: међународна безбедност концентрисала је своје системе провере ка стандардизованим описима мушкараца, тако да евентуални пропусти могу имати страшне последице.

Уместо закључка

Светску демократију као и савремене кризе и конфликте у великој мери обликују медији, но бројчаност медија не значи и адекватан плурализам мишљења. САД располажу огромном мрежом масовних комуникација.¹⁶ Данас 50 корпорација поседује највећи део медија. Стратегијски менаџмент геополитичких интереса обликује нови изглед планетарне заједнице, изграђујући хегемонију новог типа, другачију и опаснију од свих познатих у историји човековог постојања. Двадесети век показује закономерност укрупњавања медијског власништва, које ствара огроман политички утицај. У последњој деценији минулог века, 47 одсто свих новина променило је власнике, неке од њих три или четири пута, а констатација је да се број најутицајних људи који одлучују о медијским садржајима све више смањује. Чак 99% свих листова постају монополисти на својим тржиштима, док већина дневника постају делићни империја: *Times Mirror Company, Knight-Ridder Newspapers, Gannet Company, Newhouse Newspapers* и сл. (Bagdikian, 1997: 26). Илузије да ће моћне мегакорпорацијске куће дозволити да у својим програмима дају простор људима другачијих политичких ставова, макар их било више од милијарду, треба се ослободити на време. То је део бајке намењене малим, потлаченим народима, којима се намеће теза о „слободним и независним медијима”, отвореним за све идеје и грађане. Колика је она присутна у америчком мас-медијском миљеу просудите сами: „Двадесет компанија поседује пола од 61 милиона примерака дневних новина које

¹⁶ 1.700 дневних новина, 11.000 ревија, 9.000 радио и 1.000 ТВ станица, 2.500 издавача и седам филмских студија. Када би свако од средстава имало само једног власника, укупно би било 25.000 различитих медијских погледа. Та импресивна бројка у потпуности би гарантовала широк спектар политичких и социјалних идеја, али у САД нема 25.000 различитих власника. Педесет жена и мушкараца који су на њиховом челу могли би стати у мало већу собу. За ове особе се може фигуративно казати да сачињавају приватно министарство за информисање и културу (Bagdikian, 1997: 134).

се продају у САД, а других двадесет добија преко пола дохотка од 61 хиљаде објављених ревија. Три фирме контролишу већину прихода од телевизије, десет контролише радио, 11 издавачку делатност, а четири филмску продукцију” (Simons, 1997: 63).

Данас су акционари, па понекад и већински власници тих информативних цинова корпорације који су водећи испоручиоци оружја или тајне безбедносне службе или званично невладине организације. Иза две најмоћније медијске мреже у САД: *ABC (American Broadcasting Company)* и *NBC (National Broadcasting Corporation)*, стоје *Westing house* и *General Electric*, гиганти у производњи атомског оружја, ракета и електронике. Принчеви новог поретка су мултинационалне компаније које стварају ратове ради контроле ресурса и профита, док мас-медији имају функцију производње стварности према жељама оних који их плаћају. Независно новинарство постаје фатаморгана, тако да глобална пропаганда постаје производ политичко-медијских кампања. О слободи тржишта и демократских стандарда говори и податак да грађани Немачке не могу да слушају програме „Долче велеа”, иако се емитују на 40 светских језика, баш као што је у САД забрањен пријем „Гласа Америке”. Стратегија те и сличних кућа је једноставна: сталним улагањима у савршену технологију, брзе и конфекцијске информације, постају глобални лидери којима се верује.

Медији се све више обраћају грађанима као потрошачима, а све мање као представницима друштвене заједнице. На националном нивоу то значи велико обиље слика произведених или финансираних на другим тржиштима, које се даље адаптирају, надограђују или трансформишу, у складу са прихватањем или одбијањем понуђених значења.

Намера овог рада је да се укаже на будуће и могуће изазове, претње и опасности које произилазе из медијске конструкције како демократије тако и савремених криза и конфликта. Отуда се може поставити питање: како да се обликује заједнички живот више нација и вероисповести, а да се избегну опасности постмодерних криза и сукоба, медијског и информационог терора? Терор који спроводи полиција (тајна и јавна), у постмодерном масовном друштву неупоредиво је подношљивији од оног који је спровођен у класичним ауторитарним режимима. Квалитативна измена у спровођењу терора јесте његов помак од непосредно физичког ка информационом терору. То не значи да физички терор или претња њиме није присутна, он (терор) је само модификован кроз рад сателитских шпијунских мрежа (попут „Ешалона” или „Мемекса”), којима се може прислушкивати свака комуникација, телефон, имејл или телекс у свету. Обавештајне службе и електронски сис-

теми праћења и надзора приватности сваког појединца, као форма терора имају тако двоструку функцију: спречавање евентуалног бунта против нехуманих тенденција масовног друштва и обликовање колективне свести јавног мњења с циљевима официјелне политике. Након злочина над америчким грађанима 2001. године, клаустрофобичне претензије су умножене. О томе говори најпретенциознији од свих пентагонових пројеката, који се спроводи под шифром *Total Information Awareness (TIA)*, систем тоталног надзора информација. Замисао је да се прикупи око 40 страница података о свакоме од 6,2 милијарде становника планете и обрада повери хиперкомпјутеру. Централизујући, укрштајући и обрађујући све расположиве личне податке – плаћање кредитним картицама, претплате на медије, банковне операције, телефонске позиве, посете веб-сајтова, електронску пошту, полицијске досијее, полисе осигурања, лекарске картоне и социјално осигурање – Пентагон рачуна да ће моћи комплетно да обележи и контролише сваког појединца. „Биће мање приватности, али више безбедности”, сматра Џон Л. Петерсен, председник Арлингтон института, „моћи ћемо да предвидимо будућност захваљујући међусобној повезаности свих информација које се односе на вас. Сутра ћемо знати све о вама.”¹⁷ Такве тенденције изазивају ширу забринутост хуманистички и демократски настројене интелигенције и доводе до потребе за редефинисањем традиционалне перцепције односа између личних слобода грађана и власти. Дакле, у тежњи да значајно ограничи индивидуалност, слободе и права гарантована још од Француске револуције и Декларације о независности, да контролише приватност и целокупан друштвени живот, садржана је могућност да се једно постмодерно информатичко друштво засновано на неолибералној идеологији, масовној производњи потреба, забаве, јавног мњења и оружја, претвори у својерсан ауторитаран систем.

Литература:

1. Avijucki, V. (2009): *Kontinentalne geopolitike*, Klio, Beograd.
2. Bagdikian, B. H. (1997): *The Media Monopoly*, Boston.
3. Bustern, C. J. (1989): *Daily Newspaper Chains and the Antitrust Laws*, Journalism Monographs 110.
4. Despotović, Lj. (2007): *Politika i prostor – prilozi za jednu sociologiju geopolitike*, Kultura polisa, Novi Sad, br. 6/7.
5. Jevtović, Z. (2008): *Politički spektakl i javno mnenje*, СМ, Факултет политичких наука, Beograd i Protokol, Novi Sad, br. 7.

¹⁷ *El Pais*, 4. 7. 2002.

6. Kovač, B. i Rozenstil, T. (2006): *Elementi novinarstva*, CID i Institut za medije, Podgorica.
7. Lippmann, W. (1963): *The Essential Lippmann*, ed. Clinton Rossiter and James Lare, Random House, New York.
8. Lippmann, W. (1995): *Liberty and the News*, Transaction Publishers, New Brunswick and London.
9. Milašinović, S. Kešetović, Ž. Keković, Z., (2008), *The Role of Military-Industrial Complex in Development of Economy*, Zbornik sa Međunarodnog naučnog skupa „Razvojne strategije preduzeća i privrede”, Megatrend univerzitet, Beograd.
10. Offe, C. (1999) *Varieties of Transition*, Cambridge, Massachusetts, The MIT Press, 1999.
11. Petrova, M. (2003): The end of the cold war: a battle or bridging ground between rationalist and ideational approaches in International Relations?, *European Journal of International Relations*, vol. 9.
12. Simons, A. (1997): *Democratisation and Ethnic Conflict: the Kin Connection*, Journal of Nations and Nationalism, New York.
13. Fridman, T. (2007): *Svet je ravan – kratka istorija XXI veka*, Dan Graf, Beograd.
14. Habermas, J. (2007): *Politička komunikacija u medijskom društvu*, CM, Fakultet političkih nauka, Beograd i Protokol, Novi Sad, br. 5.
15. Hantington, S. (2004): *Vojnik i država*, Beograd.
16. Štefan, R. M. (2008): *Ekonomija novinarstva; istraživački manifest*, CM, Fakultet političkih nauka, Beograd i Protokol, Novi Sad, br. 9.

Media, contemporary crises and terrorism*

Summary: In early 21 century, social crises and conflicts with the global prefix are based in large part on the quality, not the quantity of information, where control of the media and information increasingly constitutes the basis of national security. Strategic transformation lies in the creation of mass views on the current problem, which thanks to modern information technologies enables better reaction of powerful states. Events in the Middle East over the past two years confirm the importance of the global media, their control and interpretation of contemporary crises and conflicts. Hence the twenty-first century brings new challenges, risks and threats at the national and international level in which information systems are of prime importance.

Key words: information, Internet and communication networks, global conflicts, security changes, control

* This paper is the result of scientific research project „The Development of Institutional Capacities, Standards and Procedures for Fighting Organized Crime and Terrorism in the Conditions of International Integration”, grant No. 179,045 and „Safety and Protection of Organization and Functioning of the Educational System in Serbia”, grant No. 47017 (2011-2014).